

TURIZM SOHASI KORXONALARINI MOLİYALASHTIRISH

Abdurahimov Sarvar Nasrilloevich

Termiz davlat universiteti
ORCID: 0000-0002-1849-9554

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistondagi turizm tashkilotlarini moliyalashtirish sohasidagi hozirgi holat va asosiy tendentsiyalar muhokama qilinadi. Ham davlat, ham xususiy moliyalashtirish manbalari tahlil qilinib, imtiyozli kreditlash, soliq imtiyozlari va turizm infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan loyihalarni subsidiyalash masalalariga alohida to'xtalib o'tildi. O Maqolada turizm sektori oldida turgan asosiy muammolar belgilab berilgan va muvaffaqiyatli amaliyot va strategiyalar tahlili asosida ularni bartaraf etish yo'llari taklif qilingan.

Kalit so'zlar: turizmni moliyalashtirish, turizmni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, turizmga xususiy investitsiyalar, turizm sohasida xalqaro hamkorlik, imtiyozli kreditlash, turizm uchun soliq imtiyozlari, turizm infratuzilmasini rivojlantirish.

ФИНАНСИРОВАНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Абдурахимов Сарвар Насриллоевич

Термезский государственный университет

Аннотация. В статье рассматривается текущая ситуация и основные тенденции в сфере финансирования туристических организаций в Узбекистане. Проанализированы как государственные, так и частные источники финансирования, особое внимание уделено вопросам льготного кредитования, налоговых льгот, субсидирования проектов, направленных на развитие туристической инфраструктуры. В статье обозначены основные проблемы, стоящие перед туристической сферой, и предложены пути их преодоления на основе анализа успешных практик и стратегий.

Ключевые слова: финансирование туризма, государственная поддержка туризма, частные инвестиции в туризм, международное сотрудничество в сфере туризма, льготное кредитование, налоговые льготы для туризма, развитие туристической инфраструктуры.

FINANCING OF ENTERPRISES IN THE FIELD OF TOURISM

Abdurahimov Sarvar Nasrilloevich

Termiz State University

Annotation. The article discusses the current situation and main trends in the field of financing tourism organizations in Uzbekistan. Both state and private sources of financing were analyzed, special attention was paid to the issues of preferential lending, tax incentives, and subsidizing projects aimed at the development of tourism infrastructure. The article identifies the main problems facing the tourism sector and suggests ways to overcome them based on the analysis of successful practices and strategies.

Key words: financing of tourism, state support for tourism, private investments in tourism, international cooperation in the field of tourism, preferential lending, tax incentives for tourism, development of tourism infrastructure.

Kirish.

Jahon sayyohlik sanoati so'nggi yillarda texnologik taraqqiyot, iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi va sayohat landshaftining o'zgaruvchan dinamikasi tufayli sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Turizm sohasidagi korxonalar paydo bo'layotgan imkoniyatlardan foydalanishga va yangi muammolarni hal qilishga intilayotgani sababli, to'g'ri moliyaviy boshqaruvning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ushbu maqola turizm sohasidagi korxonalarni moliyalashtirishga keng qamrovli kirishni ta'minlash, o'sish va barqarorlikni oshirishi mumkin bo'lgan asosiy fikrlar, strategiyalar va moliyalashtirish manbalari haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Turizm korxonalari murakkab moliyaviy relefda harakat qilar ekan, ushbu sektorni ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlarni tushunish juda muhimdir. Mavsumiylik va bozor o'zgaruvchanligidan tartibga soluvchi ta'sirlar va global hodisalargacha turli omillar turizm korxonalarining moliyaviy nuanslariga yordam beradi. Ushbu bo'limda turizmga oid muammolar va imkoniyatlar kontekstida moliyaviy rejalashtirishning nozik jihatlari ko'rib chiqiladi.

Zamonaviy dunyoda turizm ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotida muhim rol o'ynab, ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish va xalqaro savdodan daromadlarni oshirishga hissa qo'shadi. Turizm tashkilotlari ushbu dinamik sanoatning asosiy ishtirokchilari bo'lib, ularning muvaffaqiyati bevosita moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligiga bog'liq. Doimiy o'zgaruvchan bozor va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida barqaror moliyaviy oqimni ta'minlash turistik tashkilotlarning yangi mijozlarni rivojlantirish va jalb qilish qobiliyatini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Ushbu muammolar fonida turizm tashkilotlarini moliyalashtirish masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda. Ular turli jihatlarni o'z ichiga oladi: moliyalashtirish manbalarini topish va moliyaviy risklarni boshqarishdan tortib, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirishgacha. Samarali moliyaviy rejalashtirish va boshqarish turizm tashkilotlariga o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashish, talabning mavsumiy tebranishlaridan foydalanish va sohadagi o'z mavqeini mustahkamlash imkonini beradi.

Ushbu maqolada turizm tashkilotlarini moliyalashtirishning asosiy jihatlari, jumladan, moliyalashtirishning asosiy manbalari va mexanizmlari, zamonaviy iqtisodiy sharoitdagi muammolar va istiqbollarni muhokama qilinadi. Turizm sohasida raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan muvaffaqiyatli amaliyot va moliyalashtirishning innovatsion yondashuvlarini tahlil qilishga alohida e'tibor qaratiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Turizm sohasidagi korxonalarni moliyalashtirish tobora ortib borayotgan dolzarb mavzu bo'lib, sanoat misli ko'rilmagan muammolar va imkoniyatlarga duch kelmoqda. Olimlar va amaliyotchilar moliyaviy menejmentning turli jihatlarini, moliyalashtirish manbalarini va turizm industriyasining o'ziga xos dinamikasini yo'lga qo'yish strategiyalarini o'rganib chiqdilar.

Dwyer va boshqalar (2010) turizm korxonalarining moliyaviy boshqaruv amaliyotlarini o'rganib chiqdi va bu sektorga xos bo'lgan mavsumiylik va o'zgaruvchanlikni yengish uchun moslashuvchan strategiyalar zarurligini ta'kidledi. Ular samarali byudjetlashtirish va pul oqimini boshqarish muhimligini ta'kidledi.

Hall (2008) turizm korxonalari uchun mavjud bo'lgan turli xil moliyalashtirish manbalarini, jumladan, davlat grantlari, venchur kapitali va kraudfandingni o'rganib chiqdi. Ularning tadqiqotlari har bir moliyalashtirish manbasining afzalliklari va cheklovlari haqida tushuncha berib, biznesga asoslangan qarorlar qabul qilishda yordam berdi.

Barqaror turizmni rivojlantirish kontseptsiyasini taqdim etgan Weaver & Lawton (2010) ishlariga asoslanib, Smit va Eadington (2008) turizm korxonalarida barqaror o'sish uchun

moliyaviy strategiyalarni o'rgandilar. Ularning tadqiqotlari moliyaviy rejalashtirishda ekologik va ijtimoiy masalalarni birlashtirishga urg'u berdi.

Buhalis & Costa (2006) inqiroz davrida turizm korxonalarida duch keladigan moliyaviy qiyinchiliklarni o'rganib chiqdi. Ularning tadqiqoti barqaror korxonalar tomonidan iqtisodiy tanazzul, geosiyosiy noaniqliklar va global inqirozlarni yengish uchun qo'llayotgan strategiyalar haqida qimmatli tushunchalar berdi.

Tapper & Font (2004) haqiqiy misollarga asoslanib, turli turizm korxonalarida muvaffaqiyatli moliyaviy menejmentni aks ettiruvchi bir qator amaliy tadqiqotlarni taqdim etdi. Ularning tadqiqotlari moliyaviy muvaffaqiyatga erishishda innovatsiya va moslashuvchanlikning rolini ta'kidladi.

Tourism for Development – Volume II: Success Stories hisobotida esa turizm sohasi korxonalariga kiritilayotgan investitsiyalarning global darajadagi muvaffaqiyati tahlil qilinadi (UNWTO, 2019).

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Turizm tashkilotlarini moliyalashtirish ularning rivojlanish va bozorda raqobatbardoshligini saqlab qolish qobiliyatini belgilovchi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Bu erda asosiy jihatlari, jumladan moliyalashtirish manbalari va mexanizmlari, shuningdek, hozirgi iqtisodiy sharoitdagi muammolar va istiqbollar.

Xususiy investitsiyalar: mulkdorlarning o'z mablag'larini va xususiy investorlarning kapitalini jalb qilishni o'z ichiga oladi. Xususiy investitsiyalar turizm sohasidagi startaplar va kichik biznes uchun samarali bo'lishi mumkin.

Bank krediti: moliyalashtirishning eng keng tarqalgan shakllaridan biri bo'lib, u banklardan ma'lum foiz stavkasida kredit olishni nazarda tutadi. Bank krediti garov va to'lov qobiliyatini talab qiladi.

Davlat tomonidan moliyalashtirish: turizm industriyasini, ayniqsa, turizm salohiyati yuqori hududlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat organlarining grantlari, subsidiyalari va imtiyozli kreditlarini o'z ichiga oladi.

Venchur moliyalashtirish: turizm sohasidagi innovatsion va istiqbolli loyihalarga sarmoya kiritishdan manfaatdor venchur fondlardan kapital jalb qilish.

Krovdfunding: ixtisoslashgan platformalar orqali to'g'ridan-to'g'ri keng auditoriyadan mablag'larni jalb qilish. Bu usul, ayniqsa, noyob va innovatsion loyihalar uchun tobora ommalashib bormoqda.

Turizm tashkilotlarini moliyalashtirish mexanizmlari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

Lizing turistik kompaniyalarga kerakli asbob-uskunalar yoki ko'chmas mulkni bo'lib-bo'lib to'lash orqali foydalanish imkonini beradi.

Faktoring naqd pulni tezda olish uchun uchinchi shaxsga debitorlik qarzlarni sotishni o'z ichiga oladi.

Loyihani moliyalashtirish muayyan loyiha uchun mablag'larni to'plash, bunda asosiy to'lov manbai loyihaning o'zidan olingan daromadidir.

O'z-o'zini moliyalashtirish turistik tashkilot ta'assischilarining o'z moliyaviy resurslaridan foydalanishga asoslangan. O'z kapitali biznesga investitsiya qilingan shaxsiy mablag'lardir. Agar biznes amalga oshmasa, investor ularni yo'qotadi.

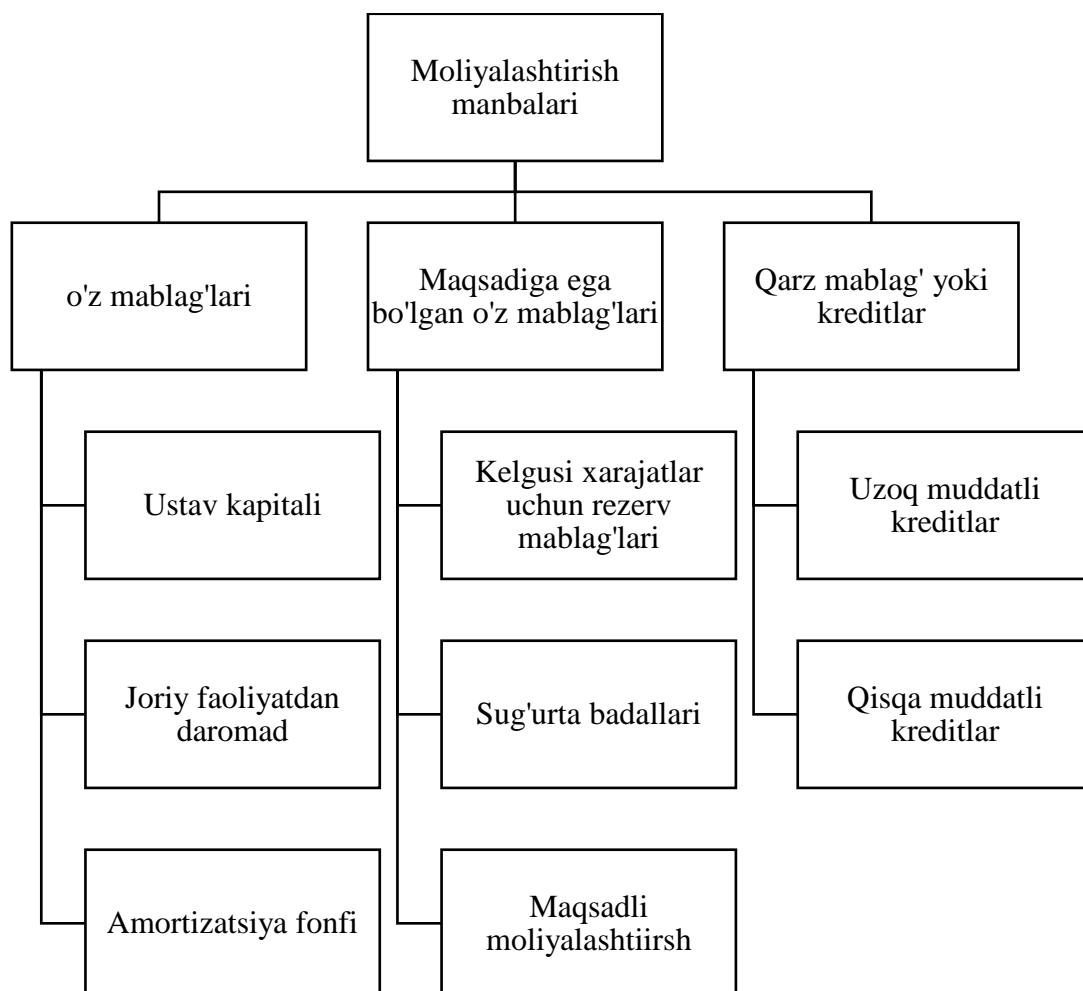
Xususiy kapital risk kapitalidir, chunki egasi biznesga sarmoya kiritish orqali o'z pulini xavf ostiga qo'yadi. Bu tadbirkorning shaxsan o'zi uchun xavf tug'dirsa-da, agar tadbirkor o'z mablag'ini unga kiritrsa, biznes uchun unchalik xavfli bo'lmaydi. Chunki shaxsiy mablag'lardan keladigan kapital biznes uchun qarzga olingan pulga qaraganda kamroq og'irlik qiladi, chunki tadbirkor ma'lum muddatlarda to'lovlarni amalga oshirishi va foiz stavkalarini to'lashi shart emas.

Agar o'z mablag'lari yetarli bo'lmasa, turistik tashkilot o'z xarajatlarining bir qismini qisqartirishi yoki qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalar asosida moliya bozorida safarbar qilingan mablag'lardan foydalanishi yoki davlat tomonidan moliyalashtirishga (agar bunday imkoniyat mavjud bo'lsa) yoki kredit berishga murojaat qilishi mumkin.

Davlat tomonidan moliyalashtirish byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan qaytarilmaydigan asosda amalga oshiriladi. Bunday moliyalashtirish orqali davlat ushbu sohadagi davlat siyosatini amalga oshirish doirasida turizm tashkilotlarini maqsadli qo'llab-quvvatlamogda. Davlat tomonidan moliyalashtirish, masalan, bepul, maqsadli qo'llab-quvvatlanadigan grantlar shaklida taqdim etilishi mumkin.

O'z mablag'lari etarli bo'lmaganda va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmasa, turistik tashkilot kredit berishga murojaat qilishi mumkin. Kreditlash turistik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash shakli bo'lib, bunda xarajatlar qarz beruvchining to'lovlilik, to'lovlik va tezkorlik tamoyillari asosida beriladigan krediti hisobidan qoplanadi. Boshlang'ich kapital uchun kredit olish o'z kapitalingizni ishlatishdan ko'ra xavfliroqdir. Muayyan sanaga qadar foizlarni va kreditning bir qismini to'lash kerak bo'ladi. Yangi biznes uchun bu har doim qiyin, shuning uchun boshqa moliyalashtirish manbalarini jalb qilishning iloji bo'lmasa, kredit berishga murojaat qilish yaxshiroqdir.

Kreditlash turli shakllarda bo'lishi mumkin. Tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish uchun kredit olishning asosiy manbalaridan biri banklar bo'lib, ular tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish uchun kredit olish uchun arizani ko'rib chiqishga doimo tayyor. Bundan tashqari, kredit sxemalari ko'pincha davlat tashkilotlarida ishlaydi, ularning vazifalari turizm biznesiga turli xil yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi. Xalqaro kredit olish mumkin ko'rinadi.

1-rasm. Turizm korxonlarini moliyalashtirish manbalari

Nodavlat kredit sxemalari ham turizm biznesini moliyalashtirish variantidir. Qanday bo'lsin, kredit olish uchun kreditorni tijorat bitimining iqtisodiy maqsadga muvofiqligiga ishonch hosil qilish imkonini beradigan texnik-iqtisodiy asoslashni tuzish kerak.

Turizm faoliyatini moliyalashtirish boshqa manbalardan ham amalga oshirilishi mumkin. Masalan, siz oila a'zolaringiz yoki do'stlaringizdan qarz olishingiz mumkin. Bu ba'zi holatlarda yaxshi muqobil bo'lishi mumkin, ammo agar biznes muvaffaqiyatsizlikka uchrasa va qarzni to'lashda qiyinchiliklar yuzaga kelsa, do'stlik buziladi. Ba'zan siz oila a'zosi yoki do'sti bo'lmagan kishidan shaxsiy kredit olishingiz mumkin. Biroq, bunday kreditlar ko'pincha juda yuqori foiz stavkalariga ega.

Amalda tadbirkorlikni moliyalashtirishning yuqoridagi barcha shakllaridan bir vaqtda foydalanish mumkin. Asosiysi, ular orasidagi optimal muvozanatga erishish, ya'ni turizm biznesining maqsad va vazifalarini amalga oshiradigan moliyalashtirish manbalarining tuzilmasini tanlash.

Moliyaviy menejmentda moliyalashtirish manbalari deganda turistik tashkilot tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan barcha turdagi faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan aktivlarni shakllantirish uchun o'z daromadlari, jamg'armalari va kapitali, shuningdek har xil turdagi mablag'lar hisobidan to'plangan barcha mablag' manbalari tushuniladi.

O'zbekistonda turizm sohasini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati doirasida, uning mamlakat iqtisodiyoti uchun ahamiyatini hisobga olgan holda, turizm tashkilotlarini moliyalashtirish faol rivojlanmoqda. Boy tarixiy va madaniy merosga ega O'zbekiston sayyohlarni jalb etish, sayyohlik oqimini ko'paytirish borasida salmoqli sa'y-harakatlarni amalga oshirmoqda. Shu nuqtai nazardan turizm loyihalari va tashkilotlarini moliyalashtirish soha barqaror rivojlanishining asosiy omiliga aylanadi (Vokhidova va boshqalar, 2023).

O'zbekistonda turizm tashkilotlarini moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri bu davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi hisoblanadi. O'zbekiston hukumati turizmni rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha turli chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda, jumladan:

Davlat turizm infratuzilmasini rivojlantirishga, jumladan mehmonxonalar qurishga, muzeylar va sayyohlik obyektlarini rivojlantirishga qaratilgan loyihalarni faol ravishda subsidiyalaydi (G'ulomxasanov va boshqalar, 2024).

Turizm industriyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan sayyohlik faoliyatini yo'lga qo'ygan korxonalar va faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarga imtiyozli kreditlar berish.

Turizm kompaniyalari uchun soliq imtiyozlarini joriy etish, shu jumladan turizm faoliyatining ayrim turlari uchun daromad solig'i va QQSni kamaytirish.

Xulosa va takliflar.

Zamonaviy iqtisodiyotda turizm nafaqat ko'plab mamlakatlar uchun asosiy daromad manbalaridan biri, balki doimiy rivojlanish va o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishni talab qiladigan soha sifatida ham ishlaydi. Turizm tashkilotlarini samarali moliyalashtirish ularning barqarorligi, raqobatbardoshligi va innovatsion rivojlanishini ta'minlashning hal qiluvchi omilidir. Turli xil moliyalashtirish manbalarini jalb qilish, shuningdek, innovatsion mexanizm va vositalardan foydalanish turizm sohasidagi tashkilotlarning moliyaviy holatini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi.

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra quyidagi takliflar shakllantirildi:

Turizm tashkilotlari xavflarni minimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirish uchun xususiy investitsiyalar, davlat grantlari, kraudfanding va venchur kapitalni moliyalashtirishni o'z ichiga olgan moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini izlashlari kerak.

Raqamli texnologiyalar va innovatsion yechimlarni faol o'zlashtirish boshqaruv, marketing va xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirishi mumkin, bu esa, o'z navbatida, turistik tashkilotlarni investorlar uchun yanada jozibador qiladi.

Ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatga qaratilgan loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish hukumat va xalqaro tashkilotlarning yangi grantlari va moliyaviy ko'magidan foydalanish imkoniyatini ochib beradi, shuningdek, bozordagi o'rnini mustahkamlaydi.

Xodimlarni o'qitish va rivojlantirishga sarmoya kiritish xizmat sifatini yaxshilaydi va tashkilotning innovatsion salohiyatini oshiradi, bu esa uzoq muddatli muvaffaqiyatning kalitidir.

Xulosa qilib aytganda, turizm tashkilotlarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan ularning iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlarga moslasha olishi, mahsulot va xizmatlarini rivojlantirishda innovatsion bo'lishi, moliyaviy resurslarni samarali boshqarish qobiliyatiga bog'liq. Taklif etilgan tavsiyalarga amal qilish turistik tashkilotlarga nafaqat kuchli raqobat sharoitida omon qolishga, balki sezilarli o'sish va rivojlanishga erishishga yordam beradi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

Buhalis, D., & Costa, C. (2006). *"Tourism Management Dynamics: trends, management and tools"*. Butterworth-Heinemann.

Dwyer, L., Forsyth, P., & Dwyer, W. (2010). *"Tourism Economics and Policy"*. Channel View Publications.

G'ulomxasanov Erkin, Ruziyev Bobur, Lazizova Madina, Ochildiyev Baxodir (2024) *TURIZM — MAMLAKAT IQTISODIYOTINING STRATEGIK TARMOG'I // Scientific progress. 2022. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/turizm-mamlakat-iqtisodiyotining-strategik-tarmog-i> (dama obraçeniya: 04.02.2024).*

Hall, C.M. (2008). *"Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships"*. Prentice Hall.

Tapper, R., & Font, X. (2004). *"Tourism Supply Chains: The Impact of the Tourism Sector on Destinations"*. Sustainable Tourism CRC.

UNWTO (World Tourism Organization) (2019). *"Tourism for Development – Volume II: Success Stories"*. UNWTO.

Weaver, D., & Lawton, L. (2010). *"Tourism Management"*. Wiley.

Vokhidova, M. ., Narov, U. ., Abdullayeva, S. ., Bukharova, F. ., & Abdul Rahim, N. R. . (2023). *GREEN ECONOMY IN SOUTH KOREA: A SUSTAINABLE PATH FORWARD. SPAST Abstracts, 2(02)*. Retrieved from <https://spast.org/techrep/article/view/4445>